

OG'IR HAYOTIY VAZIYATGA TUSHGAN YOKI TUSHISH XAVFI YUQORI BO'LGAN HAR BIR OILA BO'YICHA ALOHIDA "IJTIMOIY XIZMAT ISHI"NI YURITISH

Jabborova Shodiya Oybekovna

*Samarqand Davlat Universiteti Psixologiya va ijtimoiy-siyosiy fanlar fakulteti
Ijtimoiy ish yo'nalishi 4-bosqich talabasi*

Xudoyberdiyeva Dilnoza San'atovna

*Samarqand Davlat Universiteti Psixologiya va ijtimoiy-siyosiy fanlar fakulteti
Ijtimoiy ish yo'nalishi 4-bosqich talabasi*

Qurbondurdiyeva Zamira Maqsudbekovna

*Samarqand Davlat Universiteti Psixologiya va ijtimoiy-siyosiy fanlar fakulteti
Ijtimoiy ish yo'nalishi 4-bosqich talabasi*

Rizvonkulov Aminjon Xamidjanovich

Annotatsiya: *Ushbu maqolada oila tushunchasi, asosiy xususiyatlari, oilaning turlari, mazmun va mohiyati, oilaning jamiyat hayotidagi o'рни, oilalarni o'rganishda yaxlit bir tizim sifatidagi qarashlar o'rganilib, tahlil qilingan. Og'ir hayotiy vaziyatga tushgan yoki tushish xavfi yuqori bo'lgan har bir oila bo'yicha alohida "ijtimoiy xizmat ishi"ni yuritish haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *Oila kodekisi, oila tushunchasi, oilaning funksional xususiyatlari, oila turlari, oila energetikasi, oila tizmi, oilaning chegarasi va hududi.*

Aholining ijtimoiy himoya olish huquqlarini ta'minlash hamda davlat ijtimoiy yordami va xizmatlarini ko'rsatishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida hukumat qarori qabul qilindi.

Unga ko'ra, joriy yilning 15-oktabridan o'zgalar parvarishiga muhtoj bo'lgan yolg'iz yashovchi hamda yolg'iz keksalar va nogironligi bo'lgan aholi "Inson" markazlari tomonidan tasdiqlangan jadval asosida bir yilda kamida bir marotaba chuqurlashtirilgan tibbiy ko'rikdan o'tkaziladi. Ijtimoiy xodimlarga fuqarolardan kam ta'minlangan oilalar bolalari uchun nafaqa va moddiy yordam tayinlash bo'yicha arizalarni qabul qilish vakolati beriladi.

2024-yildan birinchi guruh nogironligi bo'lgan shaxsga yoki 18 yoshgacha nogironligi bo'lgan bolaga hamda davolash muassasasining xulosasiga ko'ra o'zgalarning parvarishiga muhtoj bo'lgan 80 yoshga to'lgan qariyalarga qarab turishning haqiqiy holatlari ijtimoiy xodimlar tomonidan bir yilda bir marotaba o'rganiladi.

Bunda, o'rganish ma'lumotlari "Yagona milliy ijtimoiy himoya" axborot tizimi orqali yuritib boriladi.

Kelasi yilning 1-iyulidan moddiy yordam va boshqa ijtimoiy xizmatlarni hisobga olishning yagona tizimini yaratish orqali har bir fuqaro (oila) uchun belgilangan

ijtimoiy to'lovlar, taqdim etilgan imtiyozlar, shu jumladan, subsidiyalar, xizmatlar va yordamlarning har bir fuqaro kesimida "Ijtimoiy himoya" ATda hisobi yuritiladi.

Shuningdek, qonunchilik hujjatlariga muvofiq ochilgan davlat jamg'armalari va boshqa jamg'armalar integratsiya qilinadi.

Ijtimoiy himoya milliy agentligi tomonidan:

- joriy yilning 1-noyabridan ijtimoiy xizmatlar va yordamlar eksperiment tarzida yo'lga qo'yiladigan tuman (shahar)larda "Inson" markazlarida og'ir vaziyatga tushgan aholi uchun psixologik yordam ko'rsatish tizimi joriy etiladi;

- 15-noyabrgacha o'zining tizimiga kiradigan tashkilotlarga tegishli bino va inshootlarga ijtimoiy himoya yo'nalishidagi NNTlarini, zaruratga ko'ra, tekin foydalanish huquqi asosida joylashtirish choralari ko'riladi;

- 1-dekabrgacha tibbiy-ijtimoiy ekspertizadan o'tkazish natijasiga ko'ra nogironligi bo'lganlar uchun sog'lig'ining holatiga ko'ra mumkin bo'lgan mehnat faoliyati turlari va mehnat sharoitlari to'g'risidagi ma'lumotlar integratsiyasi ta'minlanadi;

- 2024-yilgacha ijtimoiy himoyaga muhtoj aholining murojaatlarini tezkor ko'rib chiqishga mo'ljallangan "ishonch telefoni" ishga tushiriladi.

Oktabr oyi boshida aholiga ijtimoiy xizmatlar va yordamlar ko'rsatish tizimini takomillashtirishga qaratilgan prezident qarori qabul qilingandi. Unda O'zbekistonning 28ta tuman (shahar)larida tajriba tarzida "Inson" ijtimoiy xizmatlar markazlari tashkil etilishi belgilangan.

"Inson" ijtimoiy xizmatlar markazlari direktorlariga muayyan yashash joyiga ega bo'lmagan ijtimoiy himoyaga muhtoj aholini uy-joy fondiga ega bo'lgan muassasalarga olti oy muddatgacha vaqtincha ro'yxatdan o'tkazish huquqi beriladi.

"O'zbekiston — 2030" strategiyasiga muvofiq, og'ir hayotiy vaziyatga tushgan yoki tushish xavfi yuqori bo'lgan har bir oila bo'yicha alohida "ijtimoiy xizmat ishi"ni yuritish tartibi joriy etilishi belgilangandi.

Bu haqda Prezidentimizning 2023 yil 11 sentyabrdagi "O'zbekiston - 2030" strategiyasini 2023 yilda sifatli va o'z vaqtida amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorida ma'lum qilindi.

Qarorga ko'ra, 2023 yil 1 oktyabrdan boshlab og'ir hayotiy vaziyatga tushgan yoki tushish xavfi yuqori bo'lgan har bir oila bo'yicha alohida "ijtimoiy xizmat ishi"ni yuritish tartibi amaliyotga joriy etiladi. Bunda, ushbu oilalarda sharoitni yaxshilash, ularga davolash, dori vositalari bilan ta'minlash, farzandlarini maktabgacha va maktab ta'limi tashkilotlariga joylashtirish, moddiy yordam berish kabi ijtimoiy xizmatlar ko'rsatish nazarda tutiladi.

Shuningdek, 2024 yil 1 yanvardan boshlab Toshkent shahrining tibbiyot muassasalarida davlat tomonidan kafolatlangan bepul tibbiy xizmatlar hajmi va dori vositalari ro'yxatini amaliyotga kiritishni nazarda tutuvchi davlat tibbiy sug'urtasi mexanizmlari bosqichma-bosqich joriy etiladi.

Nogironligi bo'lgan shaxslarni protez-ortopediya buyumlari, rehabilitatsiya hamda dori vositalari bilan ta'minlash ishlari "vaucher" tizimi asosida bosqichma-bosqich tashkil etiladi. Bunda, nogironligi bo'lgan shaxslarga tovar va xizmatlarni o'zlari tanlagan yetkazib beruvchidan xarid qilish imkoniyati yaratiladi va ularning xarajatlari Davlat byudjeti mablag'lari hisobidan qoplab beriladi .

Mashhur faylasuf V.Gyugo aytganidek, "oila jamiyatning duru gavharidir". Shuningdek, "Oila tabiatning shox asarlaridan biridir". Xuddi shox asar hisoblangan oilani o'rganish, ilmiy jihatdan tadqiq etib borish bugungi kunning ham eng dolzarb masalalaridan bo'lib, hozirgi davrda mustaqil O'zbekistonda bu borada juda katta ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar olib borilmoqda. "Oila" haqida gapirar ekanmiz, avvalom bor, oila hayotning abadiyligini, avlodlarning davomiyligini ta'minlaydigan, muqaddas urf-odatlarimizni saqlaydigan, shu bilan birga, kelajak avlodlar qanday inson bo'lib yetishiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan tarbiya o'chog'i ekanini deb bilamiz. Har bir oilaning kelajagi va istiqboli, uning mustahkamligiga, sog'lom turmush tarziga bog'liqdir. Bu o'z navbatida xalqning, jamiyatning istiqbolini belgilaydi. Shu tufayli oilaviy munosabatlarning huquqiy asoslari mamlakat, jamiyat manfaati yo'lida amalga oshiriladigan eng muhim masalalardan biri bo'lib hisoblanadi.

"Oila jamiyatning asosiy bo'g'inidir, hamda jamiyat va davlat muxofazasida bo'lish huquqiga ega", deyilgan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 63- moddasida . 1998 yila "Oila yili"da "Oila kodeksining" qabul qilingan va bu hujjat "Oila" so'zining "Nikoh" so'ziga nisbatan kengroq ma'no anglatishi hisobga olinib, amalda qo'llanib kelingan "Oila va nikoh" kodeksi yangilanngan va to'ldirilingan. "Oila" kodeksi 238-moddadan tarkib topgan sakkiz bo'limdan iborat . "Umumiy qoidalar" deb ataluvchi bo'limning sakkiz moddasi "oilaviy munosabatlarda mahalliy urf-odat va an'analarining qo'llanishi" haqida bo'lib, jumladan, bu masala shunday ifodalangan: "Qonun hujjatlarida oilaviy munosabatlarni tartibga solishga oid tegishli normalar bo'lmagan taqdirda, O'zbekiston Respublikasining qonun hujjatlari tamoyillariga zid bo'lmagan mahalliy urf - odat va an'analar qo'llaniladi".

Bunda o'zbek xalqida kelin - kuyovga eskicha nikoh o'qitish, shuningdek Respublikamizda yashovchi boshqa xalqlar, jumladan, ruslarda cherkovda nikoh o'qitish, turklarda esa nikoh to'yidan keyin hurmat belgisi sifatida kelin-kuyovni ma'lum muddat davomida oila a'zolari bilan gaplashmay yurishlari singari an'anaviy udumlar ko'zda tutilgan. "Oila ham ijtimoiy institut, ham kichik guruh ekanligidan kelib chiqib, unga quyidagicha ta'rif berish mumkin: oila - bu uyushgan ijtimoiy guruh bo'lib, uning a'zolari umumiy hayot, nikoh yoki qarindoshlik munosabatlari bilan, shuningdek, jamiyatning jismoniy ehtiyojlari tufayli ma'naviy javobgarlik bilan bog'lanadi" .

Oila va uni xarakterlovchi turli mezonlarga ko'ra quyidagilarga farqlanadi:

- 1) To'liqligiga ko'ra: to'liq, noto'liq, qayta tuzilgan(2 nikoh) oilalar.
- 2) Bo'g'inlar soniga ko'ra: nuklear (ota-ona va bolalardan iborat) va ko'p nomli(ikki va undan ortiq avloddan iborat oila a'zolari birga yashovchi) oila.

3) Bolalar soniga ko'ra: farzandiz, bir bolali, ikki bolali, uch- to'rt bolali, besh va undan ortiq bolali oila. Masalan: AQSH, Fransiya, Germaniya, Gretsiya, Rossiya va boshqa rivojlangan davlatlarda to'rt bolali oilalar ko'p bolali oilalar hisoblanadi. O'zbekistonda bunday oilalar, farzandlar soni o'rtacha bo'lgan oilalar sirasiga kiradi.

4) Er-xotinning ijtimoiy kelib chiqishiga ko'ra: ishchilar, dehqonlar, xizmatchilar, ziyolilar, aralash tipdagi oilalar kiradi.

5) Oilaning yoshiga ko'ra: yosh oila (1 yilgacha, 3-5 yillik, 6-10 yillik turmush tajribasiga ega bo'lgan oilalar), o'rta yishdagi oila, yetuk yoshdagi oila (qariyalar oilasi) kabi oilalar.

6) Er-xotinning ma'lumot saviyasiga ko'ra: oliy ma'lumotli, o'rta maxsus, o'rta, tugatilmagan o'rta, maxsus yordamchi maktab malumotiga va turli saviyadagi ma'lumotlarga ega bo'lgan er-xotinlardan tashkil topgan oila.

7) Er-xotinning ota onasi, oilasining moddiy ta'minlanganlik darajasiga ko'ra: qudalarning bir-biriga mos yoki ular orasida katta tafovut mavjudligi bo'yicha bir- biriga mos bo'lmagan oilalar.

8) Regional jihatlariga ko'ra: shahar, qishloq, aralash tipdagi oilalar.

9) Nikohdan qoniqqanlik saviyasiga ko'ra: ajralish saviyasida, nikohdan qoniqqanlik darajasi, quyi darajali, o'rta darajali oilalar.

10) Oilada er-xotin orasidagi munosabatlariga ko'ra: avtoritar, demokratik, liberal aralash tipdagi oilalar.

11) Er-xotinning millatiga ko'ra: bir millatli, baynalmilal oilalar. Baynalmilal oilalarni o'z navbatida 2 bo'lish mumkin;

* dini, urf odatlari, tili, bir guruhga kirgan millat vakillari orasida nikohlar masalan; o'zbek-tojik, o'zbek-qozoq, o'zbek-turkman, rus-ukrain va h.k.

* dini, urf odatlari, tili bir guruhga mansub bo'lmagan millat vakillarining o'rtasidagi nikohlar, masalan; o'zbek-rus, o'zbek-ukrain, o'zbek-estoniya, o'zbek-nemis va h.k.

12) Yuridik rasmiylashtirilganligiga ko'ra: sinovdagi oila (birga yashashadi ammo hali nikohni rasmiylashtirmagan, chunki bir birlarini norasmiy nikohda deb bilishyapti), rasmiylashtirish arsfasidagi oila (birga yashashadi, oila qurish maqsadi aniq, ammo ayrim obyektiv sabablarga ko'ra rasmiylashtirish kuchaytirilyapti), nikohdagi oila, nikohdan tashqari oila (ayrim erkak kishilarning ikkinchi, uchinchi yuridik jihatdan norasmiy oilasi) kabidir.

Oilaviy munosabatlar. Oila a'zolari o'rtasida sodir bo'layotgan murakkab munosabatlar ko'plab olimlar, shu jumladan, O'zbekistonlik olimlar M.Davletshin, B.Qodirov, X.Karimov, N.Sog'inovlar tomonidan o'rganilgan. Ularda ko'proq o'zbek oilasiga xos urf-odatlar, an'analar udumlar nuqtai nazaridan oilaviy munosabatlarning etnopsixologik qirralari tadqiq etilgan. Oila institutini ijtimoiy voqelik sifatida uning qonunyatlarini tahlil etar ekanmiz, bu o'rinda biz oilaviy, o'zaro munosabatlarga xos bo'lgan munosabatining psixologik tabiatdan kelib chiqishi, va dinamikasiga e'tiborni qaratgan ko'plab tadqiqotlarda ilgari surilgan ma'lumotlarni keltirishni joiz deb bildik.

Oila muhitini barkamol avlod va komil insonni tarbiyalash muommosi turkiy xalqlarning mushtarak yodgorligi, Avesto, shuningdek, Abu Nasr Farobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali Ibn Sino, Yusuf Xos Xojib, tortib hozirgi zamon pedagoglarining o'ziga xos fikr mulohazalar bildirilgani diqqatga sazovordir.

Kaykovus, S.Sheroziy, Jomiy, Alisher Navoiy, A.Fitrat, A.Avloniy kabi, mutafakkirlarimizning ilmiy nazariy asarlarida oila munosabatlaridagi tarbiya tarixiylik nuqtai nazaridan bayon etilganligi alohida ahamiyat kasb etadi.

Oilaviy ziddiyatlar. Afsuski, zamonaviy jamiyatda oilaviy nizolar dolzarb mavzudir. Har qanday oila o'z hayoti davomida muommoli vaziyatlarga duch keladi. Ularni hal qilish qarama qarshi individual ehtiyojlar, motivlar, manfaatlar, sharoitida amalga oshiriladi. Oilaviy nizolar quyidagilarga bo'linadi: er xotinlar, ota onalar, bolalar, er xotirlarning ota onasi, bobo buvilari, va nevaralar. Oilaviy munosabatlarda asosiy rolni nikohdagi nizolar egallaydi[4]. Nikohdagi nizolarning paydo bo'lishiga tashqi omillar sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ko'plab oilalarning moliyaviy ahvoning yomonlashuvi, turmush o'rtog'laridan birini yoki ikkalasining ortiqcha ish bilan bandligi, ularning bittasi normal ishlamasligi, ularning birini uyda uzoq vaqt yo'qligi, bolalarni bolalar muassasalarga yoki boshqa muassasalarga joylashtirish imkoni yo'qligi va h.k. Kundalik hayotda eng ko'p uchraydigan muommolardan biri ota onalar va bolalar o'rtasidagi nizolar ham bo'lishi mumkin. Bola ko'pincha ota onasidan birining yo'qligi haqida tengdoshlarining bosimini boshdan kechiradi. Bu uning, neyroskopik holatiga ta'sir qiladi. Bu esa bolada deviant xulq atvoriga ega bo'lgan o'smirlar soni ortib bormoqda, jinoyatchilik ko'paymoda. Oiladagi janjallarni hal qilishda muommolardan qochmaslik, balki ularni hal qilish kerak. G'alaba qozonish yoki himoyalani uchun emas balki hal qilish maqsadi bilan konstruktiv va xotirjam muloqot qilish lozim. Bahsga uchinchi tomonlarni jalb qilish tavsiya etilmaydi, chunki ular majoronimg yanada kuchayishiga sabab bo'lishi mumkin.

Xulosa shuki, oila jamiyatning bir bo'g'ini ekanligi sababli, oilalarni har tomonla o'rganish, ulardagi turli xildagi muommolarni hal qilish, yechim qidirish, to'g'ri rejali ish yuritish, qanday muommoli oilalarni bu muhitdan olib chiqish va jamiyatga qo'shib yuborish chora tadbirlarini o'ylab chiqish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Oila kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2016.
2. O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi – Toshkent: Adolat, 2018.
3. Ganieva M.X, Latipova N.M., Karamyan M. Ijtimoiy ish asoslari. Uslubiy qo'llanma. – Toshkent: 2010
4. Технологии социальной работы с семьей и детьми. Учебное пособие.
5. Ростов н/Д: Феникс, 2018. 259 с.